

Abstract

Det här är ett kapitel ur en kommande bok, med arbetsnamnet *Politikens förändrade gränser*. Boken syftar till att öka vår förståelse av den relativt långsamma politiska globaliseringen. Den intresserar sig specifikt för organisatoriska och ideologiska (kognitiva) mekanismer vilka försvårar en politisk globalisering. Som empiriskt fall använder den sig av den socialdemokratiska arbetarrörelsen i Sverige.

I det kapitel som här skickas ut analyseras av de mekanismer som tycks försvåra den politiska globaliseringen. En huvudsaklig poäng i kapitlet är att man inom rörelsen uttrycker och utgår ifrån en slags vardaglig nationalism vilken förankrar det politiska inom nationens ram. Denna nationalism skapar en trygghet men också en ontologisk gräns i fråga om hur man inom organisationerna vill och kan arbeta. I kapitlet diskuteras också vilka konsekvenser detta förhållningssätt får för arbetarrörelsens organisationer i fråga om vem man samarbetar med och vad man arbetar för.

Adrienne Sörbom,

Stockholm Centre for Organizational Research (SCORE), Stockholms universitet.

Adrienne.sorbom@score.su.se

OBS! Utkast. Citera inte.

5. Banal nationalism

Att tänka bortom nationen är svårt. De föreställningar som kommit fram i föregående kapitel rörande hur man ska agera globalt visar att nationen som föreställningsram är stark. Arbetare i olika nationer ska inte ställas mot varandra, men hur man ska undvika detta när företagen driver på för ökade vinster har man svårt att beskriva. Dels för att man tar marknaden som utgångspunkt för sin politiska analys. Dels för att nationen och den nationellt baserade identiteten tycks utgöra en gräns för en global solidaritet. Man tar nationen för given, och kan inte föreställa sig politiskt handlande bortom det.

I det här kapitlet ska just betydelsen av det nationella perspektivet analyseras mer utförligt. Jag visar hur en form av vardaglig nationalism skapar gränser för vad som man inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen anser vara möjligt att göra politiskt. Jag tar också fram de organisatoriska konsekvenserna av dessa föreställningar. Syftet är att på så sätt diskutera betydelsen av nationstanken för en globalisering av politiskt handlande och politisk organisation.

Vardaglig nationalism

Det finns ett stort antal föreställningar om hur världen ser ut, som vi tar för givna och med vars hjälp vi orienterar oss i världen. Ett exempel är förståelser av kön. Utan att vi tänker på det gör vi våra erfarenheter med hjälp av uppfattningar om manligt och kvinnligt. Vi ser en människa framför oss och (oftast) omedvetet gör vi indelningen i kvinna eller man. Samtidigt tillskriver vi den människan ett antal drag som vi menar hör till "kvinnan" respektive "mannen". På liknande sätt är det med nationen, även om den föreställningen kanske inte är lika dagligdags förekommande. För att förstå vissa aspekter av vår vardag använder vi oss av föreställningar om den plats där vi lever. Det kan till exempel handla om vem som har rätt att bestämma på den platsen, hur man ska bestämma, vilka som får vara där, liksom också om själva gränsen för platsen. En grundidé i dessa tankar är att vi lever i nationer, det är en central förståelse av plats. Världen består, förutom av berg och hav, av nationer. I dessa nationer lever vi, och skapar samhällen. De som lever i nationerna är medborgare. De är aktiva på många olika sätt och producerar mat, kunnande och tjänster. De går i skolan, arbetar, föder barn, hjälper andra medborgare och agerar politiskt. Detta sker inom ramen för varje nation. Varierande ofta reser medborgare mellan nationerna och ibland händer det att medborgare mellan nationer samarbetar. De kan till exempel spela fotboll, bygga en bro eller

tillsammans med människor från olika länder ställa sig i vägen för en bulldozer som ska jämna ett hus med marken. Då agerar de internationellt.

I fråga om politik är indelningen i nationer likaså fundamental. Att tänka sig ett politiskt handlande som inte sker inom ramen för nationen, som inte heller låter sig beskrivas som internationellt, det vill säga där de enskilda deltagarna först och främst är representanter för organisationer inom olika nationer, är utmanande på många sätt. Politiska partier kan samarbeta på internationell bas, men tanken att de skulle samarbeta bortom nationsgränser innebär att de kanske inte skulle sätta de enskilda nationernas medborgare först, och det är hotande (Ahrne, Rydgren & Sörbom 2004). Samma sak gäller förstås regeringar. Eventuella överstatliga överenskommelser, som alltså gäller oavsett vad enskilda stater vill, är sådant som diskuteras intensivt. Fackföreningar representerar sina medlemmar i enskilda länder och bygger internationaler av organisationer från olika länder. Tanken att man skulle representera arbetare oavsett platstillhörighet är idag svår att organisera. Troligen var den lika svår på Marx och Engels tid, när de uppmanade arbetare i alla länder att förena sig (jmf. Anderson 1992). Även om de tänkte sig att arbetarna skulle organisera sig för att de var arbetare, däri låg deras gemensamma identitet, uppmanades de att först ta itu med borgerskapet i respektive nation.

Den självklara uppfattningen att nationen existerar och strukturerar våra liv ska emellertid inte uppfattas som naturlig, i bemärkelsen att den måste finnas där. Nationer är föreställda gemenskaper (Anderson 1992), de finns inte i sig själva utan skapas av människor. Men det är något de flesta av oss ofta glömmer. Vi tar nationen för givna, som om den faktiskt fanns där liksom jorden själv. Men nationen, liksom andra socialt konstruerade fenomen som vi tar för givna, är något vi hela tiden återskapar, i våra vardagsliv. Samhällsvetaren Michael Billig beskriver dessa aktiviteter i termer av en ”banal nationalism” (Billig 1995). Alltså ett slags nationalism som de flesta människor deltar i, som är banal för att den är vardaglig och inte enbart någon annan extrem grupp ägnar sig åt. Den bidrar till att göra nationens sociala karaktär mer eller mindre osynlig och består i alla de familjära, vardagliga, förgivettagna former av nationalism som vi inte märker, men som likafullt påminner oss om det landskap av nationer och nationaliteter vi lever i. Genom den här typen av vardagshandlingar reproduceras nationen som idé i de etablerade staterna. Det rör sig då inte främst om ett ivrigt och synligt flaggviftande, utan snarare om den bortglömda flaggan som hänger i en officiell byggnad (a.a. 1995:11) eller bara vardagliga antaganden de allra flesta gör i vardagslivet om vad en nation är och vilken betydelse en nation har. Antagen som till exempel säger att Sverige är något annat än Norge och Danmark, fastän att länderna kan

samarbeta på många sätt, och att de som bor i respektive land skiljer sig lite grand från varandra (fastän kanske inte lika mycket som exempelvis svenskar skiljer sig från tyskar eller amerikaner).

Den perspektivförskjutning som skett sedan nationalstaterna förlorat något av sin makt till globalt aktiva företag och överstatliga organisationer, har emellertid inneburit att den här typen av förgivettaganden är (än) mindre relevanta än tidigare. När människor börjar uppfatta världen i termer av beroenden bortom nationsgränser växer också tanken att nationen kanske begränsar det politiska handlandet, och att det åtminstone behöver kompletteras med globaliserade former. Men hur ska dessa se ut? Går det att organisera ett politiskt handlande bortom nationen?

Att tänka bortom nationen

Astronomen Nikolaus Kopernikus föreslog under 1400-talet att man istället för att utgå ifrån att solen cirklade runt jorden, skulle tänka tvärtom. Jorden rör sig kring solen. Även om teorin om hur himlakroppar rör sig såsom den hade formulerats av Ptolemaios hade ifrågasatts av astronomer under hela 1400-talet blev Kopernikus idé starkt ifrågasatt av icke-astronomer, protestanter likväl som katoliker. Det var först under 1700-talet som den kopernikanska världsuppfattningen kan sägas ha etablerats (Nilsson 1990). Bilden av Kopernikus och hans revolutionerande förslag används återkommande för att beskriva ett fenomen som är starkt taget för givet, och som det är svårt att föreställa sig att det skulle kunna vara på ett annat sätt. Jag vill mena att för att förstå varför det är så svårt att globalisera det politiska krävs att vi på ett nästintill kopernikanskt sätt byter perspektiv. Ställer man sig utanför nationen som föreställning har man möjlighet att förstå dess gränser. Förblir man innanför dess tankemässiga gränser blir detta långt mer komplicerat.

De föreställningar som bygger upp den banala nationalismen är en grundläggande del av det moderna samhällsbygget. Föreställningarna växte fram i det moderniserande Europa, och bygger på fyra olika aspekter i en idé om folket (Wimmer & Glick Schiller 2002: 226). Folket ses för det första som en suverän entitet (jämför portalparagrafen den svenska regeringsformen ”all offentlig makt utgår från folket”). För det andra är folket det samma som dess medborgare, vilka alla står lika inför lagen. För det tredje anses folket vara en enhetlig grupp som känner en obligatorisk solidaritet gentemot denna grupp. Folket kan ur den aspekten förstås som en utökad familj som är sammanvävd av krav och ömsesidigt stöd. Slutligen ses folket som en etnisk gemenskap, förenad i ett gemensamt öde och delad kultur. Tillsammans skapar dessa fyra förståelser bilden av ”folket”. Demokrati, medborgarskap,

social säkerhet och nationellt oberoende är de institutionaliserade uttrycken för dessa fyra aspekter, så som de har tagit sig form efter andra världskriget (Wimmer & Glick Schiller a.a.).

Idag är dessa idéer så förgivettagna att det kan vara svårt att se dem. I forskningen talar man ibland om en ”metodologisk nationalism” (jmf. Martins 1974; Beck 1999) och en containerliknande uppfattning om världen (ex. Giddens 1996). Det man menar då är just att man, inom framförallt humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, utan att tänka på det utgår från tanken att allt socialt liv sker inom ramen för nationen. Nationen är i många teorier det samma som samhället. Det vill säga när man säger ”samhället” menar man ”nationen” eller ”nationalstaten”, fast underförstått. Nationalstaten är på så sätt den container i vilken allt sker: politik, ekonomi och sociala relationer.

Att göra en perspektivändring bort från detta containertänkande är svårt. Det gäller både för forskare, och för människor överlag. De personer och organisationer som kommer till tals i den här boken uttrycker att de har svårigheter att föreställa sig något annat sätt att organisera sig på. Men en utgångspunkt för det här kapitlet är att det går att formulera ett förhållningssätt som inte tar sin början i tanken att nationen är den självklara ramen för hur man ska organisera sitt politiska arbete. Det går att istället för nationen välja själva frågan som utgångspunkt, och sedan anpassa den administrativa och organisatoriska ramen efter den. Att formulera ett sådant perspektiv är av vikt för att förstå vad de flesta av oss tar för givet.

Tar vi exemplet med det uppmärksamade Vaxholmsfallet, där arbetare organiserade i Sverige ställdes mot dem som organiserade sig (eller kunde ha organiserat sig) i Lettland. En lösning för den situationen hade varit att de hade varit medlemmar i samma organisation, och därmed drivit frågan gemensamt. Det vill säga att man hade organiserat byggarbetarna, oavsett var de kom ifrån och var de hade sin fasta bostadsort. Konflikten hade då inte behövt bli av den avgörande art som den kom att bli.

Vid den tidpunkt då konflikten inleddes var det inte lätt att åstadkomma en sådan organisation, där alla som arbetade på byggen i Sverige var medlemmar, oavsett fast bostadsort. Det berodde delvis på att Byggnads hade svårt att få träffa de gästande arbetarna och erbjuda dem medlemskap, facket var inte välkomna till arbetsplatsen. Delvis berodde det också troligen på att de lettiska arbetarna av olika anledningar inte ville gå med i det svenska facket. Enligt Byggnads är många av dem som kommer hit förbundna i avtal, påskrivna innan de åker iväg, att inte tala med fack eller myndigheter. Dessutom menar Byggnads att många har dåliga erfarenheter av facktillhörighet sedan den tiden då Lettland ockuperades av Sovjetunionen. Därutöver kan emellertid en del av svårigheterna också ha berott på att man från fackets sida hade svårt att tackla just de utländska arbetarnas närvaro. Byggnads skriver i

sin tidning att man ”gjorde några misslyckade försök att få kontakt, men ansträngde sig inte i överkant” (Byggnadsarbetaren 2006:7). Det står inte i artikeln varför de inte ansträngde sig mer, men journalisten som skrev artikeln menar i ett samtal att man från fackets sida har ”varit dåliga på att komma på hur man skulle komma till tals med de anställda”. Inte för att man inte vill ha utländska medlemmar, utan för att facket helt enkelt tycker att det är jobbigt att komma till en arbetsplats där man är så pass ovälkommen och där de som jobbar inte talar svenska. ”Ombudsmännen är inte vana vid att behöva agitera och övertyga om medlemskap”, säger han.

I en samtida annonskampanj lanserad av Byggnads travesterades Hennes & Mauritzreklamen för underkläder med bilder på ”bystdrottningen Ann Nicole Smith”, i form av ”utnyttjad gästarbetare till priset av 39.50 i timmen” (Tilly 2004). I den debattartikel ordföranden för Byggnads skrev kring kampanjen lyftes fram att syftet var att ”motverka social dumpning, lönedumpning och värna om en sund *konkurrens* på den *svenska* arbetsmarknaden” (Tilly 2004, min kursiv). Kampanjen syftade alltså till att ta strid med oseriösa företag som utnyttjat människor, byggarbetare, i Sverige, och som gjort det omöjligt att konkurrera på ett juste sätt. Tanken med bilden var, som det beskrivs i debattartikeln, att med ett skratt kunna diskutera ett svårt problem, exploateringen av utländsk arbetskraft. Bilden väckte emellertid en del ifrågasättanden i den offentliga debatten, och det fanns många som inte såg budskapet som Byggnads ville förmedla. Bland annat menade journalisten Maciej Zaremba att man i Riga och på Europafacken i Bryssel såg en ”protektionism som spelade på rasliga och sexistiska fördomar” (Zaremba 2005).

På Byggnads är man förvånade över den här kritiken. Man menar sig ha försökt göra något gott. I Byggnadsarbetaren understryker man också att de lettiska arbetare man talat med tycker att facket var bra. De önskar att det lettiska facket kunde agera mer på det sätt som det svenska. Men Byggnads har också tagit till sig av kritiken. Några år efter det att blockaden ägde rum understryker Byggnads på sin hemsida att det inte är de utländska arbetarna som är hotande, utan dåliga arbetsgivare. Vidare arbetar man både lokalt och centralt målmedvetet med att nå de enskilda gästarbetarna. Som presserkreteraren beskriver det besöker de varje år hundratals byggarbetsplatser där det finns utländsk arbetskraft. Syftet är inte att värva medlemmar, utan att kolla efterlevnaden av kollektivavtal, inspektera arbetsmiljön och så vidare. Men om någon vid ett sådant besök vill gå med i förbundet är den personen mycket välkommen. Man registrerar inte nationalitet hos sina medlemmar, och bryr sig inte om personen har en huvudsaklig bostadsort utanför landets gränser. Däremot kontrollerar man att den person som vill gå med har uppehållstillstånd och rätt att arbeta i landet. Finns inte papper

meddelas polisen. Det är också LO:s uppfattning, att papperslösa inte ska organiseras då man menar att det innebär att man accepterar svart arbetskraft, något som hotar hela arbetarkollektivets intressen. Återigen finns risken att arbetare ställs mot arbetare, och att lönerna (och arbetsvillkoren överlag) drivs ner, då en grupp är villig att acceptera sämre löner och arbetsvillkor. LO har emellertid inte heller något emot att man erbjuder medlemskap till någon som inte är boende i Sverige.

Det exemplet visar på är å ena sidan att det inte är lätt att organisera bortom nationsgränser. Ovanan är stor och det är lätt att hemfalla åt ett slags banal nationalism i syfte att upprätthålla det invanda. Å andra sidan visar exemplet att det finns andra möjliga sätt att tänka och att organisera. När man nu arbetar medvetet med att försöka organisera de gästande arbetarna börjar man med frågan, och anpassar organisationen för detta.

Min utgångspunkt är alltså att det går att formulera och föreställa sig ett icke-nationellt politiskt handlande och organisationer för detta. Men mot bakgrund av den empiri som jag analyserar i den här boken vill jag hävda att just frågan om den banala nationalismen är av central karaktär för att förstå varför det är så svårt att finna andra globaliserade handlingsformer. Dessa föreställningar tillsammans med valet att ta marknaden som utgångspunkt för mycket av sina samhällsanalyser bidrar till den svårighet man har att komma bortom nationernas gränser i frågor om politiskt handlande.

Nation och nationalism

Den banala nationalismen är inte en nationalism i vanlig bemärkelse. Det vill säga den rör inte föreställningar om att en viss typ av människor ska bo på en viss plats och vara knutna till en viss nation, alltså om att ”politiska gränser bör sammanfalla med kulturella gränser” (Eriksen 1998:15). Den form av nationalism som är intressant i det här sammanhanget är mer finmaskig och handlar inte i sig om politiska ställningstaganden av den typen. Banal nationalism handlar om det självklara i att nationen är hemvisten för våra liv. Den är ett underliggande system av värderingar som tar sig vardagliga uttryck, bland annat i hur vi menar att man arbetar politiskt (Billig 1995, Harris 1990 op.cit i Billig 1995). Liksom vi har svårt att föreställa oss en människa utan kön, har vi svårt att föreställa oss en människa utan en nationalitet. På samma sätt har det stora flertalet av oss länge haft svårt att föreställa sig en politik som inte utgår från att man har en nationalitet. Det är en organiserande grundprincip i fråga om politik och politiskt handlande (liksom i mycket annat).

Till föreställningen om att nationalitet är den mest basala organisationsprincipen finns emellertid knutet uppfattningar om hur den egna nationen ser ut jämfört med andra nationer,

liksom också hur medborgarna i olika nationer skiljer sig åt. Uttalanden i stil med att det är kallt i Sverige, att Sverige ligger långt bort och att svenskarna är överdrivet laglydiga är exempel på uppfattningar om nationen och uttryck för en av de många identiteter som finns knutna till bilden av Sverige. Tillsammans vägleder dessa föreställningar om det svenska kynnet såväl det enskilda agerandet som organiseringen av det samma. Bäst förstås kanske dessa föreställningar som etniska, i den bemärkelsen att de behandlar ”relationer mellan grupper som betraktar sig själva – och betraktas av andra – som kulturellt särpräglade” (Eriksen 1998:13). Med betoning på relationer mellan grupper rör dessa uppfattningar, även om de inte rör minoriteter eller subnationella grupperingar, etnicitet.

Med utgångspunkt i detta kan den banala nationalismen betydelse för organiseringen av det politiska analyseras utifrån två aspekter:

Det rör dels föreställningar om nationen som idé; vad är egentligen en nation och vilken betydelse har den för politiken. Dessa föreställningar kretsar främst kring tankar om nationen som institution. Det vill säga som normativa uppfattningar om vad en nation är. Till dessa uppfattningar finns också föreställningar om staten som fenomen, det vill säga om den organisation till vilken de flesta nationer är knutna.¹ Skiljelinjen mellan föreställningar om nationen som institution och dess organisatoriska uttryck är oftast inte tydlig i vardagligt tal. Men i en analys kan det vara värdefullt att göra en distinktion mellan dessa, det kan på så sätt bli tydligare vad det egentligen är som åsyftas idén eller den faktiska organisationen.

Dels rör det sig om föreställningar kring etnicitet, det vill säga hur olika nationer och nationaliteter ser ut, exempelvis kvaliteter hos till exempel svenskar, italienare och Sverige respektive Italien. Denna sistnämnda aspekt kan sedan analyseras ur åtminstone två perspektiv. För det första utifrån frågan om hur olika organisationer relaterar till den nationalitet som man uppfattar som sin egen liksom också andras nationaliteter. Det kan till exempel handla om och hur man beskriver sig själv (och sin organisation) som svensk, och vilken betydelse detta har. För det andra kan man analysera betydelsen av olika kvaliteter på nationer och nationaliteter utifrån frågan om hur man lemman in den egna organisationen i specifika nationella kontexter. Det kan bland annat handla om hur exempelvis arbetarrörelsen som en del av Sverige och det svenska ser ut, jämfört med motsvarande rörelser på andra platser.

¹ Undantag finns framförallt bland så kallade diaspora-nationer, vilka inte har någon egen stat knuten till sig men som många gånger politiskt strävar efter detta.

Grundidé

I samtalen med de intervjupersoner som kommer till tals i den här boken återkommer ett antal föreställningar om nationen som idé liksom om Sverige, svenskarna och den svenska arbetarrörelsen. Dessa föreställningar har en gemensam grundidé. Man tänker sig att en nation är en enhet som existerar i sig själv. Bredvid varje nation finns andra nationer. Dem emellan kan det många gånger finnas ett utvecklat samarbete, men i sig själv är de avgränsade entiteter. De som bor i de olika nationerna tillhör ett gemensamt ”vi”. De som inte bor där, tillhör ett gemensamt ”de”. Grundformeln är att: vi är här, de är där. Skall man samarbeta är det enligt den formeln naturligt att vi organiserar oss här, och de organiserar sig där. Samarbete sker i internationella organisationer där varje nations organisationer är representerade.

I enlighet med denna grundformel svarar LO-distriktets ordförande i Emmaboda på följande sätt på min fråga om möjligheterna för några medlemmar ur hennes distrikt, vars arbetsplats var hotad av utlokalisering till Polen, att samarbeta med medlemmarna på motsvarande plats i Polen:

– Men... ja visst, det skulle vara jättebra. Det skulle man ju önska, att det var så (att man kunde samarbeta), men så är det ju inte, för de länderna har ju inte nått dit än. De har ju liksom inte kommit upp till våra, de har inte de här arbetsrättsliga lagarna, det hjälper inte att bara... / Det jobbar man med från LO:s sida också. Att se till att stärka... och ja i EU till exempel, det jobbar vår företrädare mycket med, på deras villkor. Så det jobbet görs ju fast det jobbet tar så lång tid, och det gjorde det ju för oss här med, vi ligger ju så mycket före. (*LO-distriktets ordförande, Emmaboda.*)

I citatet uttrycks en vilja att samarbeta med de fackanslutna i Polen. Möjligheterna uppfattas emellertid vara begränsade, då ”våra” möjligheter skiljer sig så pass från ”deras”. Därför måste man enligt informanten i ett internationellt arbete jobba på att stärka ”deras” politiska möjligheter. Samma indelning gör en av ledamöterna i Norrköpings arbetarekommuns verkställande utskott när hon beskriver hur hon menar att arbetarrörelsen bör och också redan gör, för att hantera den situation som den ekonomiska globaliseringen skapat. I hennes svar finns en självklarhet med vilken hon talar om ”vi” och ”vårt”, som hörnstenar i deras internationella arbete:

– ... vi ska föra ut vårt arbete här i Sverige, utifrån de olika fackliga organisationerna, vidare ut i världen. Och det görs ju med ISKA för kommunalarna till exempel, där Ylva Thörn, som är ordförande i vårt förbund är mycket stark och leder ju det här arbetet. Mycket såna här delar, där vi ska föra ut det sättet vi har arbetat på. (*VU-ledamot, Norrköpings arbetarekommun.*)

Som syns i citatet uttrycker den här ledamoten minst två självklara ”vi” och ”vårt”. Det handlar dels om vi i den svenska arbetarrörelsen, dels om vi i kommunal som är vårt förbund. Hon beskriver på det här sättet olika identiteter som placeras inom en och samma ram av förståelse av vem hon är i den här organisationen. På samma sätt uttrycker man genomgående i intervjuerna och samtalen ett flertal identiteter, och självklara ”vi-tillhörigheter”. De placeras i varandra som ryska dockor och ger tillsammans en enhetlig bild av de respektive personerna i organisationerna. När till exempel kommunstyrelsens ordförande i Norrköping beskriver sin egen politiska utveckling uttrycker hon en svensk identitet där ”vi” först är knutna till den svenska arbetarrörelsen som sedan flyter ihop med en vi-identitet relaterad till Sverige som politisk aktör:

– Ja det här är under 80-talet. Då hade jag själv en stor ideologisk kris, för då kände jag mig inte hemma i mitt parti. Jag kände mig inte hemma i något annat parti heller. Och jag tyckte att det var väldigt svårt att veta hur vårt samhälle skulle se ut, vad ville vi ha för samhälle. Det var spekulationsekonomi och jag tror att vi fortfarande inte var fullt medvetna om att... vi inte hade lyckats möta den internationaliserade ekonomi som hade trängt in i våra gränser på ett mycket påtagligt sätt. Den hade funnits där hela tiden men vi hade ändå haft ett övertag så att vi kunde hantera den. (Kommunstyrelsens ordförande, Norrköping).

Citatet ger en bild av två identiteter och uppfattningar av vilka ”vi” är, vilka intervjupersonen närmast flyter emellan. Det är endast genom själva sammanhanget det går att förstå vilken identitet som refereras till. Det tycks på så sätt finnas ett närmast gränslöst tillstånd mellan identiteterna. Detta är ett återkommande drag i intervjuerna. Man sätter ihop flera olika identiteter till en helhet. Till varje delidentitet finns en organisation knuten. Det kan till exempel vara staten, fackföreningen eller partiet. Till dessa organisationer finns också platser knutna. Emmaboda kommun, LO-distriktet i Östergötland, landet Sverige eller Kommunal i Norrköping utgör platser vilka är tydligt relaterade till identiteterna. Utan att tänka på det, tycks det, glider intervjupersonerna mellan dessa organisationer och platser. Genom att referera till upplevelser av hur ”vi här i Sverige” eller ”vår rörelse” är stagar de upp sin argumentation kring vad som kan och bör göras, liksom också kring vad som har gjorts. ”Vi” som delar dessa platser och organisationer ”vi” tänker och gör på det här sättet.

Emellertid finns en återkommande gräns. Identiteterna är i många fall svenska. Det vill säga få av dessa ”vi” inräknar människor utanför Sveriges gränser. Människor som bor utanför Sverige är allra främst ”de”. Därmed inte sagt att det inte finns personer eller organisationer som betraktas som ”de” i Sverige. Det finns politiska motparter vilka ibland beskrivs som ”de”. När ordföranden för SAP diskuterar eventuella negativa effekter lokalt av den ekonomiska globaliseringen, finns ett tydligt ”de”. Som han beskriver det är den

tydligaste effekten i Emmaboda av en ekonomisk globalisering att ägaren sitter långt bort. Det man kan göra är att försöka få in människor i ledningen som kommer från Emmaboda eller Lindås.

AS Men vad innebär den här negativa sidan då att man inte vet vilket... vilket uppdrag de här, man träffar inte den egentlige ägaren. Har det några konsekvenser? Spelar det någon roll?

Ip Jag tror inte det. Därför att... ägaren, han är bara intresserad av en sak. Och det är att han ska få en vinst i sista ändan så att säga. Em... men vi har ju då lokala... mycket lokala människor som sitter här... även i ledning faktiskt. Och de har ju en känsla för Emmaboda, och Lindås framförallt. Och jag tror att så länge man knyter lokala förmågor till företagets ledning så... kan man alltid resonera. Och de har ju alltid en viss handlingsfrihet. Det har de ju. De är inte låsta till händer och fötter. Utan det handlar ju om när det är nedläggningar eller så stora investeringar och sådant som inte går att hämta så att säga. (*Ordförande i SAP Emmaboda.*)

I citatet ovan beskrivs även personer som bor i Sverige som ”de”. Det är personer vilka uppfattas som motparter. Men grunden är att människor som bor och verkar utanför Sveriges gränser framförallt beskrivs som ”de”. Dessa människor, och de organisationer de kan tillhöra, är svåra att ha kontakt och samarbeta med. Riksdagsledamoten och ordföranden beskriver arbetsgivare som inte finns rent fysiskt i Sverige som att de nästan inte finns:

– Rent faktiskt kan det väl vara jävligt besvärligt föreställer jag mig idag då va, att det finns en arbetsgivare, någon som då är arbetsgivare här i Sverige, men rent fysiskt så finns den långt åt helvete bort någonstans då. Ja, för det var ju det tjänstedirektivet i grunden handlade om, eller bland annat handlade om. Nämligen att, det omfattade så att säga arbetsgivare som erbjöd arbete i Sverige, men de fanns inte fysiskt i Sverige. Och hur fan skulle facket kunna förhandla om avtal med någon som inte finns? Ja, den finns ju någonstans va, men den finns inte åtkomlig för dem, men den är ju identifierbar i någon teoretisk term. (*Riksdagsledamot SAP, ordförande i Norrköping arbetarekommun.*)

Människor och organisationer utanför Sverige framstår som avlägsna. Det gäller också löntagare, oavsett om de är fackligt organiserade eller ej. ”De” lever där och ”vi” kan ha kontakt med ”dem”. Men ”vi” inkluderar sällan ”dem”. Så här beskrivs till exempel fackföreningsrörelsen ”här” och ”där” av en av ledamöterna i Norrköpings arbetarekommuns VU:

– I och med att fackföreningsrörelsen i utanför Sveriges gränser är betydligt svagare, så får du människor att göra det här jobbet för mycket sämre ersättning, mycket sämre arbetsmiljö och så. Det är ju deras sätt att överleva. Och då, då klarar man inte av att stå emot, att liksom hålla sig till de regler eller jobba för en bättre arbetsmiljö. Och det är ju här vi måste bli starkare från Sverige, för att hjälpa dem. (*Ledamot VU, Norrköpings arbetarekommun.*)

Däremot kan motparter som bor i Sverige ibland inkluderas i ett ”vi”. Ytterligare en av ledamöterna i Norrköpings arbetarekommuns VU resonerar så här på min fråga om motparter:

– Men när vi skriver våra näringslivsprogram här i kommunen, så är det väl ingen, då vet jag inte om vi är så politiska, om det är så... om, om det finns så väldigt mycket politiska motsättningar. För det är väl, rakt över så vill man väl att folk ska ha sysselsättning. (Ledamot av VU, Norrköpings arbetarekommun.)

En av de andra ledamöterna tar lite senare i samtalet upp samma tråd. Han poängterar att man driver olika politik inom de politiska lägren, men att man har i grunden gemensamma mål:

– Det finns väl lite olika funderingar kring vad som är bra förutsättningar, ändå, däremot. För vi kan ju hävda då att en fungerande barnomsorg för de anställda är viktigt, en fungerande äldreomsorg, skola, medan för moderaterna är en låg skatt det främsta. Vi, tror jag, poängterar olika saker när vi diskuterar, vilka förutsättningarna är för etableringarna. Däremot att de ska komma hit, att vi kämpar varje etablering, det tror jag att vi har gemensamt... Så vi har olika tankar om vad som är bra näringslivsklimat, så är det ju uppenbarligen. (Ledamot av VU, Norrköpings arbetarekommun)

I vissa fall överskrider intervjupersonerna också nationens gränser. Det gäller till exempel när man talar om fackföreningsinternationaler och om västerländska nationer. SAP:s ordförande i Emmaboda säger till exempel att de problem han talar om ju inte är specifika för hans kommun, utan att de gäller ”hela Norden eller västvärlden, vi har samma dilemma, våra kostnader är för höga helt enkelt”. Inte i någon av intervjuerna talar man emellertid om ett ”vi” bortom Europa. Ingen talar om en global eller ens världsvid arbetarrörelse eller andra organisationsformer till vilka man kan knyta utomeuropeiska identiteter.

Parallellt med föreställningen om nationen som avgränsade entiteter, till vilka ”vi” men inte ”de” tillhör, finns också klara föreställningar om vad nationer är politiskt. Det vill säga hur de ser ut som politiska arenor. Rent konkret tänker man sig då att till nationen finns generellt sett (om än inte alltid) en stat kopplad. Denna stat är liksom nationen avgränsad gentemot andra stater, och ska vara oavhängig dessa. Statens uppgifter är därför allra främst inomstatliga, och en stat har inte med andra stater att göra annat än i vissa relativt sett fåtaliga frågor. Givetvis finns en livlig internationell handel, men staten varken ska bedriva eller bedriver någon utvecklad verksamhet bortom sitt eget territorium. Undantag finns, exempelvis miljöfrågor, frågor om mänskliga rättigheter och bistånd från en stat till en annan, men den huvudsakliga bilden är att staterna är enskilda geografiska och administrativa entiteter inom vilka man verkar. Sett ur perspektivet om möjligheter för politiskt handlande

innebär detta att man framförallt jobbar inom den egna nationen, och statens, gränser. Det innebär också att de politiska frågorna uppfattas som nationella eller lokala, trots att man många gånger kan se att det finns krafter utanför den egna staten som påverkar. På så sätt blir de nationella frågorna något annat än de internationella, och det finns ur ett politiskt perspektiv få kopplingar dem emellan.

En medlem ur Norrköpings kommunfullmäktige (SAP), samt politisk medarbetare i Stockholms stadshus, formulerar den här grundläggande tanken då han i vårt samtal understryker att det finns få globala frågor för en stat eller en kommun att arbeta med. Det finns därför egentligen ingen anledning för en politiker att engagera sig bortom det lokala för det finns ingen vinst att göra.

– Alltså det finns ingen anledning för politiken att egentligen röra på sig så mycket, ut och i globaliseringen så att säga, man har ju inga vinster. Alltså om jag är kommunalpolitiker i Norrköping så har jag ju jag inte någon vinst i att börja röra mig politiskt ut, bortåt Asien till, alltså som politiker har jag ju inte det, för jag kan ju inte besluta om nåt där i alla fall va liksom utan... Det ligger väl mer i så här, i nån... ja, i nån grundprincip att vi har en regering i landet, de har en utrikesminister och vi för en utrikespolitik, vi för en handelspolitik, en byteshandelspolitik, så att säga och det är ju där egentligen som globaliseringspolitiken förs.

Utgångspunkten i citatet ovan är att statens uppgifter huvudsakligen är inomstatliga. Vidare menar informanten att man kan göra en skillnad mellan lokal/nationell politik och internationell/global politik. Globaliseringen pågår egentligen någon annanstans och det går att göra en geografisk uppdelning mellan nationella och internationella politiska frågor. Den uppfattningen är återkommande i intervjuerna, trots att man också vet att den egna kommunen och Sverige som stat är både drabbat av och delaktig i den ekonomiska globaliseringen. En av ledamöterna i Emmaboda arbetarekommuns styrelse beskriver hur kapitalet är flytande och undflyende, medan de frågor de driver i kommunen är påtagliga.

– Ja kapitalet är i alla fall globalt. Det har inget hemland. Jag tycker att det är så. De globala frågorna är ju väldigt, jättesvåra egentligen eftersom vi inte vet var fienden finns. Kapitalet är väl fienden till de vanliga människorna. Antar jag. Och vart finns det någonstans? Det finns inget hemland för kapitalet. Det är flytande nu. Och därför är det väldigt svårt. Men de lokala frågorna de är ju konkreta. De kan du komma åt. Men globala frågor är jättesvåra. Där måste du ha internationella lösningar, om du ska komma åt det globala. Det är vad jag uppfattar globalt och lokalt. (*Ledamot i Emmaboda arbetarekommuns styrelse*)

Det är inte säkert att hela arbetarekommunens styrelse delar den uppfattning som kommer till uttryck i citatet, att kapitalet är vanligt folks fiende, en kort diskussion uppstod efter uttalandet där flera menade sig inte hålla med. Däremot tycktes alla instämma i indelningen mellan det globala och det lokala. Att det lokala finns tillgängligt, medan det globala flyter någonstans dit

man inte kan nå. Underliggande finns just tanken att det globala är något som sker någon annanstans, och trots att man är indragen i det skeendet, är det som om man på precis samma gång inte var indragen. Enligt det synsättet kan man göra åtskillnad mellan det lokala och det internationella.

Citatet från bokens inledning, från en medarbetare på Kommunalarbetareförbundet som deltog på WSF i Mumbai, uttrycker en alternativ förståelse. Han ifrågasatte hur arbetet inom den egna organisationen var upplagt:

– Det är ju egentligen väldigt konstigt att vi har en uppdelning mellan en internationell och en nationell avdelning (på Kommunal). Alla frågor har ju egentligen internationella aspekter.

Medarbetaren från Kommunal menar att det inte går att göra någon distinktion mellan nationella och internationella frågor. Alla frågor hade enligt honom såväl en lokal som en internationell aspekt. De var så tätt sammanlänkade att det egentligen var ointressant, och till och med kontraproduktivt, att göra en sådan åtskillnad.

En tanke som har beröringspunkter med tanken om relationen mellan det lokala och det internationella kommer fram då arbetarekommunen i Norrköpings ordförande, som också är riksdagsledamot, diskuterar en målkonflikt i hans roll som parlamentariker och internationellt intresserad. Han menar att om han driver frågan om en bättre fördelning av jordens resurser, för att till exempel göra livet bättre för barn i afrikanska länder, då får andra frågor vilka de som röstat på honom i Östergötland vill att han ska driva mindre pengar och utrymme. Han ställer sig då frågan ”vem fan är det jag företräder då”? Han menar att han rent fysiskt företräder dem som röstat på honom, men att han också företräder barnen i Darfur, därför att han har ett ansvar, ”ett samvete i förhållande till min övertygelse”.

Sverige och den svenska arbetarrörelsen

Den bild av nationen som kommer fram i de intervjuer och texter som presenteras här bygger i hög grad på en uppfattning om nationen som något självklart. Det är nationen som är både ramen och, med ett lånat uttryck från informationsteknikens världs, också gränssnittet för det politiska handlandet. Det är i nationen man rör sig, dess gränser är också den egna organisationen eller rörelsens gränser. Dessa gränser tycks vara fasta och uppfattas som så pass självklara att man inte diskuterar möjligheter att ignorera eller överkomma dem politiskt. Detta trots att många av informanterna hyllar tanken om världsvid arbetarrörelse bortom gränser, där ingen arbetare står mot någon annan.

En viktig konsekvens är att man analyserar sina politiska chanser framförallt i termer av ”vi” och ”de”. ”Vi” som är här måste hjälpa ”dem” som är där att komma upp på ”vår” nivå. Den här tanken innebär att även om de flesta av informanterna ser kommunen respektive landet där de bor som delaktiga i (framförallt) den ekonomiska globaliseringen gör man en geografisk uppdelning i frågan om var globaliseringen egentligen pågår. Samtidigt som man själv kan drabbas, och på olika sätt har gjort det, är det framförallt andras situation i andra nationer som måste förändras. Detta bör först och främst ske i form av bistånd, utrikespolitiska överenskommelser eller arbete inom internationella organisationer som Socialistinternationalen, Europafacken och ILO. Platsen där man verkar ses utifrån dessa förståelser som en avskild enhet. Ibland kan den vara mycket nära andra enheter, ibland längre bort. Dessa slutna enheter har emellertid delvis brutits upp av globaliseringen. Det slutna är inte längre lika slutet, även om gränserna fortfarande finns kvar. Detta upplevs som något både löftesrikt och hotande.

Till detta kommer att platserna där man verkar, framförallt nationen och de människor som bebor dem liksom deras politiska organisationer, inte är utan färg. Det finns klara föreställningar om hur just den svenska arbetarrörelsen, den svenska staten och det svenska samhället överlag är. Föreställningarna kom fram opå kallat från min sida som intervjuare, jag ställde inte ställt frågor om Sverige eller något svenskt. De kom fram och användes för att understödja och färga argument om vad olika aktörer eller grupper kan och bör göra i politiska frågor. I grunden kan, som nämndes ovan, dessa uppfattningar sägas vara etniska. De utgår från tanken att svenskarna, som grupp och denna grupps organisationer, skiljer sig från andra gruppers (nationaliteter).

En grundläggande uppfattning rör Sverige som geografisk plats. Sverige beskrivs återkommande i samtalen och intervjuerna som en avkrok i världen. Det finns en stor värld till vilken Sverige inte egentligen hör. Det tycks som att man har en karta framför sig där Sverige porträtteras som om det fanns högst upp i världen. På den kartan finns en mittpunkt, med USA och Mellaneuropa centralt placerade. Sverige däremot finns på sniskan högt upp, som en avkrok. Kommunstyrelsens ordförande (SAP) i Norrköping beskriver i en längre utläggning utifrån sina erfarenheter förändringar i Sverige, och avslutar med följande ord:

– ... Samtidigt hade andra länders ekonomier kommit ifatt Sveriges, vi var inte längre de sociala ingenjörerna som låg i fronten, andra hade kommit ifatt, de hade gått om. Och vi satt här upp i snöiga Norden och var nog inte riktigt medvetna om vad som hände i vår omvärld, att vi inte längre hade den unika situationen som vi hade efter andra världskriget. Och då tvingades ju arbetarrörelsen (suck) ändra och ta itu med många av sina heliga kor, med det starka samhället, där man skulle ha

en stark planhushållning, även om man jobbade i ett öppet demokratiskt system och det fanns ett näringsliv... (Kommunstyrelsens ordförande, SAP, Norrköping)

I citatet används beskrivningen av Sverige som en del av ett snöigt Norden för att förstärka argumentet att man missat vad som pågått runt omkring. Informanten fortsätter sedan med att beskriva hur den internationaliserade ekonomin ”trängt in i våra gränser”, och skapat ett tillstånd där vi nu är en del av ”ett mycket större sammanhang och en större ekonomi”. Fortfarande är Sverige emellertid enligt informanten i grunden slutet och avskilt. Hon använder till exempel ordet ”ankdamm” för att beskriva Sverige som land och menar att globaliseringen ”öppnat upp vår lilla ankdamm lite grann”. Till bilden av Sverige som befinnande sig i den geografiska marginalen hör också den återkommande uppfattningen att Sverige är ett litet land, som måste antingen måste foga sig i vad andra länder vill eller samarbeta med andra länder för att bättre kunna driva sin linje. En ledamot i Norrköpings kommunfullmäktige, tillika EU-parlamentariker, beskriver till exempel att en viktig anledning att arbeta ”gränsöverskridande på både politisk och facklig nivå” är för att man ska ”kunna driva de kraven som små nationalstater inte klarar av att driva på egen hand”.

Informanterna understödjer också sina argument om vad som är möjligt och hur man bör hantera den politiska globaliseringen med tankar om vad som skiljer svenskarna från andra nationaliteter. Här uttrycks oftast en argumentation som utgår från tanken att eftersom svenskarna (och svensk fackföreningsrörelse) och den svenska staten på många sätt bättre än andra kan hantera konflikten mellan arbete och kapital, är de eventuella problem som globaliseringen kan innebära inte egentligen den svenska arbetarrörelsens. Det är andra stater och arbetarrörelser i dessa stater som måste förändra sig. En av ledamöterna i Norrköpings kommunfullmäktige berättar under intervjun om hur Tony Blairs politiska medarbetare (spin doctors) blivit imponerade av svensk socialdemokratisk arbetarrörels förmåga att vinna val. Och fortsätter sedan:

– Det är ännu ett exempel på att, att vi är bra, och vi behöver fan inte vara rädda för globaliseringen. Vi ska liksom inte vara så här att vi inte kan ta till oss saker som kommer utifrån, men vi ska fan inte vara rädda för globaliseringen. Vi är väl världens mest globaliserade land egentligen! Och då blir det så här, om man nu ska återgå till mitt uppdrag som kommunpolitiker i Norrköping, så blir den här globaliseringen inte så jävla stort problem, som kommunpolitiker i Norrköping tycker jag. Utan jag tycker att, det blir det så här, det är fokusering på vad vi kan göra för kommuninnevanorna, ska vi bygga ut spårvägen eller hur ska vi fler i arbete. Och då kommer kanske globaliseringen in, när det gäller hur man ska få till sig fler företag, som kommer liksom utifrån. (Ledamot i Norrköpings fullmäktige, samt medarbetare i Stockholms stadshus)

Svenska arbetare klarar sig enligt den här informanten bra i den internationella konkurrensen om arbetstillfällen framförallt därför att Sverige uppfattas som en säker part. ”Vår, Sveriges

styrka har ju varit detta, det har varit säkra leveranser, det har varit bra produkter, alltså det har inte varit några större problem”. Därför finns det inte någon anledning för den svenska arbetarrörelsen att oroa sig för ekonomisk globalisering, å inte heller finns något större behov för en politisk globalisering. Det som det finns behov av är att sälja vår modell vidare.

Ytterligare ett positivt värde som flera av informanterna tar upp är, att på den svenska arbetsmarknaden råder ordning och reda. Man beskriver denna ordning som något positivt vilket arbetarrörelsen varit med och skapat. Strejker och aktivistiska arbetsmetoder, som stör ordningen och håller produktionen nere, har man sedan länge undvikit (även om alla understryker att strejkvapnet fortfarande är skarpt). Man menar att på så sätt har man kunnat svara emot näringslivets önskemål om hög produktion, och ändå kunnat arbeta för höga löner och god arbetsmiljö.

På ett liknande sätt som den nyss citerade ledamoten från Norrköpings fullmäktige återkommer flera av dem som deltar i den här studien till att det som produceras i Sverige är av god kvalitet. I Emmabodas arbetarekommuns styrelse är man ense om att utflyttningen av företag kanske delvis kan vara av tillfällig karaktär. Att gräset var grönt på andra platser, men ”nu kommer svenska företag tillbaka för gräset var inte så jäkla grönt på andra sidan Östersjön som de trodde. De har jätteproblem att få fram saker av kvalitet.” Likaså förmodas svenska företag, som politisk motpart vara bättre än utländska företag. I Emmaboda återkommer man med en viss förvåning över att nya utländska ägare sköter sig oväntat bra.

– Ändå måste jag säga att de har skött sig exemplariskt, det är ingen som kan klaga på dem egentligen. De har en... ganska bra... policy för personal... och miljöhänsen och allt sånt där. Och det gör ju att de får ingen mot sig. Så att man kan inte säga att de är sämre än ett svenskt företag är. Jag tror faktiskt... många gånger så... De har lärt sig att ta sitt ansvar och det går inte att klaga på som de sköter det idag. (*Ordförande i SAP, Emmaboda*)

Det dyker i många av samtalen upp ett slags stolthet över Sverige, det svenska, svensk arbetsmarknad och svenska arbetarrörelse. Många av dem som kommer till tals här känner sig stolta över det de menar sig tillhöra, och vill gärna förmedla det i intervjuerna. De positiva dragen används också som led i argumentationen. Just det att man i Sverige till exempel ”har ordning och reda” är ett argument både för hur man agerat tidigare och hur man bör agera i framtiden.

Implicit i argumentationen finns emellertid också ett slags chauvinism. Det är alltså inte bara så att man är stolt över det egna, utan man ser också lite ner på det som är de andras. Det framkommer inte någonstans i samtalen att ”vi” har mycket att lära av ”dem”. Kanske beror detta på att informanterna använder stolthet inför det som upplevs som det svenska i en

argumentation om den egna verksamheten, och att man därför understryker den egna betydelsen starkt. Man vill gärna lyfta fram att det man gör är ganska bra, inför forskaren som kommer och ställer frågor. Men lika möjligt är att de samtidigt som de kanske överdriver sin argumentation för att visa att deras arbete är bra, välorganiserat och välmotiverat, faktiskt har uppfattningen att det svenska är lite bättre än det icke-svenska.

Organisatoriska konsekvenser

Underliggande de uppfattningar om nationen och det svenska som kommer fram i intervjuerna och samtalen är, att informanterna gör en indelning mellan det som är vårt sätt, och de andras sätt. De skiljer också på vår plats, och deras plats. ”Vi” som lever och verkar här är ungefär så här. Det som ”de” gör där är skiljt från det som vi gör här. En alternativ världsuppfattning, byggd mindre på en essentiell uppfattning, där geografiska gränser är mindre betydelsefulla, dyker endast upp vid något tillfälle. För merparten av dessa informanter ses världen som bestående av i hög grad slutna geografiska entiteter. Globaliseringen ändrar, på gott och ont på detta.

Som beskrivits i framförallt i kapitel 3 såg majoriteten av de informanter som kom till tals där inte sig själva som mer än indirekt delaktiga i det arbete som de menar är nödvändigt för att skapa en politisk globalisering. Det är de internationella organisationerna eller de internationella avdelningarna inom den egna organisationen som ses de primära aktörerna. Ska man agera politiskt i ett globalt eller internationellt hänseende är det till dessa organisationer eller avdelningar man vänder sig. De som individer lokalt har som de ser det begränsade möjligheter att göra något mer konkret i frågor som de inte menar direkt hänger ihop med den vardagsverklighet man möter i kommunen. De kan likt Kvinnoklubben i Norrköping jobba med biståndsprojekt i andra länder eller jobba med en vänort. Utöver dessa exempel är det som att det tar stopp i samtalen när vi kommer till dessa frågor.

Den starka uppdelning mellan det egna och andras som blivit tydlig i det här kapitlet, och som informanterna använder för att argumentera för sitt eget arbete, kan troligen förklara en del av den svårighet man har att finna politiska vägar för ett globalt politiskt engagemang. Man gör en analys som i hög grad sorterar bort globala aspekter ur de egna politiska vardagsverkligheterna. Det lokala, nationella, är något skiljt från övriga världen. Det finns gränser vilka globaliseringen visserligen tränger sig igenom, men som trots detta överlag är intakta. Det lokala/nationella är något annat än det globala.

Sett ur perspektivet av den metodologiska nationalismens grundidé, att en nation är en enhet som existerar i sig själv, bredvid andra nationer, där de som bor tillhör ett gemensamt

”vi” annorlunda än ”de” som inte bor där, är uppdelningen i internationella och globala respektive nationella/lokala frågor följdriktig. Trots att man klart ser det ekonomiska flödet som globalt, och ser det egna beroendet av detta flöde, har de som bor på en plats lite att göra med andra människor på andra platser. Dem emellan finns inget flöde. Ska man samarbeta med dem gör man därför något väsenskiilt från att arbeta med frågor om till exempel skola, vård och omsorg. Det får man göra inom en speciell avdelning eller en speciell organisation. Uppdelningen är så vanligt förekommande att vi inte reagerar på den. Så här brukar det se ut:

”Huvuddelen av det internationella arbetet inom Byggnads bedrivs i samarbete med BTI (Byggnads- och Träarbetare-Internationalen) på världsplanet, EBTF (Europeiska Byggnads- och Träarbetare Federationen) inom Europa NBTF (Nordiska Byggnads- och Träarbetare Federationen) i Norden.” (*Byggnads hemsida 08-02-08*).

” Ju mer företagen och ekonomin agerar globalt, desto viktigare är det att samordna den fackliga styrkan som finns i världen. IF Metall accepterar inte att globaliseringen används för att pressa tillbaka villkoren för de anställda. I den internationella fackliga rörelsen vill förbundet slå tillbaka alla sådana tendenser genom ett offensivt och konstruktivt arbete. IF Metall vill därför arbeta än mer intensivt för att få till stånd gemensamma globala fackliga strategier.

I många länder kränks dagligen de anställdas rättigheter. Vinster av billig produktion och försäljning på mer köpstarka marknader lockar till rovdrift på arbetskraft. Det sker med hjälp av regimer som saknar medkänsla med dem som offerar liv och hälsa för att skapa landets framgång. IF Metalls krav på fackliga rättigheter kan hindra denna exploatering.

Bistå med hjälp

Den egna fackliga styrkan påverkas också av hur väl den fackliga kampen lyckas i Europa och i övriga världen. Därför vill IF Metall bistå med hjälp för att stärka det fackliga inflytandet i länder med svaga fackliga strukturer och organisationer.

Samarbete sker bland annat i direkta bilaterala kontakter mellan IF Metalls förbunds kontor, avdelningar och klubbar samt motsvarande organisationer i andra länder. Ett omfattande projektsamarbete drivs också via de tre globala fackliga organisationerna där IF Metall är medlem.” (*IF Metalls hemsida, 08-02-08*)

I bägge exemplen ovan är den självklara utgångspunkten att det är internationella organisationer som gör jobbet. Det är organisationer som de nationella organisationerna har representanter i och delvis finansierar. Även om en stolthet alltid uttrycks över dessa internationella organisationer finns endast en indirekt koppling till dem. Det är de som ska göra jobbet, inte den organisation där de enskilda medlemmarna finns, och inte heller medlemmarna själva. Den politiken ska bedrivas någon annanstans, det kan man inte göra lokalt. Exemplet från IF Metall visar dessutom på intresset för bistånd som en internationell

verksamhet, något som ytterligare understryker särkopplingen mellan den egna och andras erfarenheter. Det är andra som behöver ändra sig.

Sedan är det ett faktum att i bägge dessa fackliga organisationer driver man ibland i avdelningarna (lokalt) också ett eget arbete, vilket relaterar till frågor bortom nationen. Emellertid är indelningen mellan det lokala/nationella och det internationella även i dessa fall lika självklara. På IF Metalls avdelning i Kalmarsund, där Emmaboda ingår, kan man läsa att det finns en internationellt ansvarig, liksom några andra är ansvariga för arbetet med arbetsmiljö eller fackligt/politiska frågor. Det är denne person som är ansvarig för att ta itu med frågor relaterade till internationalisering och globalisering.

Ett alternativt sätt att resonera och organisera sig är att se det globala som en faktisk del av det dagliga livet. Nationsgränser är då inte lika betydelsefulla, och det är svårt att tänka sig att man kan ha en avdelning eller en person som jobbar med frågor som man uppfattar uppstått utan för nationen. Istället för att göra analysen att verkligheten består av nationer som gränsar mot varandra, kan man göra analysen, att vår värld är ett socialt landskap (Ahrne m.fl. XXXX). I det landskapet agerar människor inom och utom organisationer. En sorts organisation är staten, en annan sort är politiska partier, ytterligare en är biståndsorganisationer, och så vidare. De gränser som finns mellan organisationer eller människor i det här landskapet har människor skapat. När människor, varor, tjänster och idéer färdas är det mellan människor och organisationer färden går. I det landskapet finns inte heller något centrum eller någon periferi, då landskapet varken börjar och slutar. Det är ett flöde av relationer.

Med utgångspunkt i en analys av verkligheten som ett flöde av relationer i ett landskap, mellan människor inom och utom organisationer, blir uppdelningen mellan det lokala och globala mindre relevant. Geografisk närhet har fortfarande betydelse för det politiska arbetet. Många gånger är det lättare att arbeta tillsammans om man kan träffas utan att behöva resa längre sträckor. Men den politiska analysen behöver inte sluta vid den egna nationens gränser. Det finns förståelser, vilka gör det lättare att både se hur ”vi” här hänger samman med ”dem” där, och att därefter jobba politiskt utifrån den analysen.

Det koncernfackliga arbete som bedrivs vid en del arbetsplatser i Sverige är exempel på hur ett sådant globaliserat politiskt handlande kan se ut. Där är utgångspunkten, i princip, att ”vi” hänger ihop med ”dem”. Det som händer på andra platser i koncernen, påverkar därför alla, och i linje med den analysen gör man klokast i att samarbeta även om det många gånger är svårt. I den analysen är koncernen den gemensamma ramen, inte nationen. Det är utgångspunkten bland annat för det koncernfackliga arbetet inom IPP Flygt, Emmaboda. På

ett liknande sätt resonerar man inom Byggnads, när man anstränger sig för att organisera alla byggjobbare i Sverige, oavsett fast boendeort. Där är inte den nationella tillhörigheten eller den fasta boendeorten det viktiga, utan att man är anställd på en arbetsplats som faller inom Byggnads avtalsområde.

Politiska konsekvenser

Den grundidé som blivit tydlig framförallt i samtalen med informanterna påminner starkt om de föreställningar som nationalismforskaren Anthony Smith menar är centrala för nationen som institution. Smith ställer upp följande punkter:

1. världen är uppdelad i nationer, med sin egen individualitet, historia och framtid
2. nationen är källan till all politisk och social makt, och lojalitet till nationen överskrider alla andra allianser
3. människor måste identifiera sig med en nation om de vill kunna förverkliga sig själva
4. nationer måste vara fria och säkra om fred och rättvisa ska råda i världen (Smith 1991:74).

Som kommit fram i kapitlet är det framförallt de två första punkterna som spontant kommer fram i samtalen. Utgångspunkten är just att vi lever och verkar i nationer (1) och där inom finns själva källan till politisk och social makt (2). Informanterna bygger sina uppfattningar om det politiska arbetet på dessa föreställningar. Det är den banala politiska nationalismens grundidé. I enlighet med den ifrågasätts inte nationen, tvärtom används nationen som institution utan ifrågasättande. Undantag från politiskt arbete inom nationen är därför en anomali, en avvikelse (om än välorganiserad), från det centrala och normala.

Dessa föreställningar har inte bara betydelse för hur dessa informanter, och de organisationer de verkar inom, väljer att lägga upp sitt arbete, utan också för vilka frågor man väljer att driva och de svar man ger på dessa frågor. Den banala nationalismen har på så sätt tydliga politiska konsekvenser.

Ett stort område som man överlag, om än inte överallt, missar att diskutera är själva frågan om den ekonomiska globaliseringens sociala konsekvenser. Fackliga organisationer från stora delar av världen har valt att ta aktiv del i den globala rättviserörelsens forumprocesser. Dels har enskilda fackföreningar spelat en viktig roll i dessas framväxt. Till exempel var det brasilianska metallarbetarfacket viktigt i skapandet av WSF i Porto-Algre. Dels har facken, bland annat i form av den fackliga världsorganisationen (FFI) och enskilda fackliga internationaler, varit aktiva inom forumprocesserna. De organisationer som har varit

delaktiga har använt forumen för mobilisering i för dem centrala frågor. Fackföreningar i Sverige kan emellertid generellt sägas ha deltagit med viss tvekan i forumprocesserna, och på vissa platser har man återkommande tackat till samarbete med andra organisationer inom den globala rättviserörelsen (Sörbom 2006).

Undantag finns. Bland annat har vissa avdelningar av Handelsanställdas förbund och Kommunalarbetsförbundet varit mycket aktiva. Men på det stora hela kan det sägas att den ekonomiska globaliseringens sociala konsekvenser är en fråga för vissa sektioner inom organisationstopparna i den socialdemokratiska arbetarrörelsen. Lokalt driver man inte frågor som av merparten av den globala rättviserörelsen, inklusive bland annat FFI och ILO, anser vara av central betydelse. I Emmaboda och Norrköping beskriver man att de viktiga frågorna framförallt handlar om områdena skola, vård och omsorg, och man analyserar inte dessa ur ett globalt perspektiv. De uppfattas som lokala frågor. Den globalisering man själv möter i kommunen, framförallt i form av nya ägarförhållanden i industrin och nedläggningar, ska bemötas med att stärka kommunens konkurrensfördelar. Norrköping öppnar ett näringslivskontor för att locka till sig nya företag, och Emmaboda jobbar på att kunna erbjuda frisk och välutbildad arbetskraft.

Ytterligare en fråga som kommit att bli allt viktigare både bland politiskt aktiva och bland forskare är frågan om migration och nationalitet. I forskning där man arbetat utifrån tanken att samhället är det samma som nationen eller nationalstaten, det vill säga där man utgått från den metodologiska nationalismen, är immigranterna återkommande en problematisk grupp (Wimmer & Glick Schiller 2002). De hotar på olika sätt den metodologiska nationalismen, och dess uppfattning att nationen är en enhet som är stabil och självklar. En anledning till detta är att immigrationen, handlingen att lämna det land där man är född, är exceptionell och stör den ordning som nationerna upprätthåller. Grundförståelsen enligt den metodologiska nationalismen är att man stannar i det land man föddes. Där förblir man medborgare livet ut. Allt annat är ett undantagstillstånd, som a priori leder till problem (utanförskap, dålig hälsa, sämre skolprestationer, lågt politiskt deltagande och så vidare), vilket måste studeras.

På samma sätt är det inom de politiska leden. Även om man av flera olika skäl anser att människor självklart ska kunna lämna sina ursprungsländer, är det något som är svårt att göra. Nationalstater kräver pass, visum, uppehållstillstånd och så vidare för att släppa in ett annat lands medborgare, särskilt på mer varaktig bas. Vanligen ser man från politiskt håll också, liksom man gör inom forskningen, immigranterna som en problematisk grupp, även om man vill försvara deras rätt att byta land. Därför inrättas egna myndigheter och politikområden för

dem som väljer att byta land. En anledning till att immigranter politiskt uppfattas som problematiska är att de uppfattas som hot mot en självklar gemenskap. Det står utanför och det är inte säkert vem de är lojala emot; det gamla eller det nya landet.

En grupp som blir särskilt svår att förhålla sig till är de människor som lever i ett land utan att ha laglig rätt att göra så, allmänt kallade ”de papperslösa”. Gruppen av papperslösa är satta på undantag eftersom de inte har ”rätt” att vara i landet. De ska inte arbeta och man gör det svårt för dem att få sjukvård. Sett utifrån idén om nationen som den självklara arenan för socialt liv är de främmande element som man i praktiken har svårt att solidarisera sig. Det är egentligen inte förrän de av staten fått några av de kvaliteter som de som redan bor i landet (i form av ett uppehållstillstånd), som man öppnar dörrarna för dem.

För framförallt den fackliga rörelsen är de papperslösas närvaro, och villighet att om nödvändigt jobba för lägre lön än andra får, ett hot gentemot den övriga gruppen arbetare i landet. Av det skälet är, som nämnts tidigare i kapitlet LO emot att organisera arbetare som inte har uppehållstillstånd. Därför anmäler LO-anslutna ombudsmän de illegala arbetare de träffar på ute på arbetsplatserna till polisen. LO:s vice ordförande beskrev i ett tal på en manifestation för papperslösa LO:s uppgift i denna fråga:

LO:s uppgift är att stärka alla arbetstagares position på arbetsmarknaden. Vi ska skydda alla arbetstagares villkor. Det är oacceptabelt om det på svenska arbetsplatser finns en enda person som tvingas arbeta under orimliga villkor. Om det sker är det inte bara en kränkning av den som drabbas, utan av alla arbetstagare. Om du tvingas sälja ditt arbete till underpris, så är det till att börja med ditt problem men det är bara en tidsfråga innan också andra tvingas ned på samma nivå. (*LO:s vice ordförande, juni 2007*).

Den självklara utgångspunkten i citatet är att det är nationen Sverige som hänvisas till. Det sker ibland implicit som i talet om ”arbetsmarknaden”. Det är inte vilken marknad som helst som hänvisas till, utan åhörare och läsare förstår genast att det är arbetsmarknaden i Sverige det handlar om, och om några arbetare kränks så förstår vi utan att det sägs att det är något som sker i Sverige. Senare i citatet kommer en explicit referens till ”svenska arbetsplatser”. LO:s uppgift är alltså att stärka alla arbetstagares position på den svenska arbetsmarknaden, oavsett härkomst eller fast bostadsort. Det är på många sätt en rimlig uppgift. Det intressanta sett utifrån perspektivet av banal nationalism är emellertid för det första hur enkelt upprepningen av det självklara uttrycks: att LO verkar i nationen Sverige (som underförstått är något annat än andra nationer, där andra arbetare finns) är inte något som behöver motiveras, det är en oreflekterad bakgrund.

För det andra är det sett utifrån frågan om politikens globalisering intressant att den här uppgiften inte sätts in ett större sammanhang där de (människor eller organisationer) som verkar i Sverige knyts samman med dem som verkar på andra platser. Gränsen går vid Sveriges politiska gräns. Den verksamhet som LO bedriver som har till uppgift driva frågor utifrån ett mer gränslöst perspektiv förskjuter man till vissa särskilda delar av organisationen eller dess nätverk. För det tredje är det tydligt att man utifrån utgångspunkten att man verkar i Sverige har svårt att i praktiken solidarisera sig med dem som inte har laglig rätt att stanna, men som faktiskt inte kan eller vill lämna landet. LO vill se till att de inte behöver arbeta under orättfärdiga villkor, samtidigt som de dumpar lönenivåerna för alla andra. Därför polisanmäler man de arbetsgivare som anställer papperslösa (eftersom de har använt sig av svart arbetskraft). För den papperslösa är följden att hon eller han skickas ut ur landet. Gränsen för solidariteten går i det fallet vid dem som har laglig rätt att stanna.

Banal nationalism och politisk globalisering

En viktig konsekvens av globaliseringens olika processer – de ekonomiska, sociala och kulturella – är statens förändrade position och funktion. Nationalstater har aldrig varit självständiga och stängda entiteter, med möjlighet att helt själva kontrollera landets politik. Globala ekonomiska processer i kombination med framväxten av ett ökande antal överstatliga politiska institutioner påverkar den frihet som ett lands parlament, eller mer lokalt en regions eller stads fullmäktige, har att agera i centrala frågor. Globaliseringen har kommit att innebära att man inte längre kan utgå från att den effektiva politiska maktens säte är nationella regeringar och parlament. Makten delas och bryts mellan olika krafter på nationell, regional och internationell nivå, och många politiska aktörer tycker sig ha ett behov av att åtminstone delvis koppla loss de politiska organisationerna från det nationella sammanhanget. Man önskar sig en starkare utveckling än vad man hittills sett mot en politisk globalisering.

Samtidigt är det tydligt att de personer som kommer till tals i den här studien, liksom de organisationer de verkar inom, har en stark föreställningsmässig och faktiskt politisk koppling till nationen. Nationalstaten har en viktig betydelse i deras analyser av verkligheten, i deras tolkningsramar. Det är här i Sverige man verkar, det är så man motiverar sitt handlande. De geografiska gränserna och idéerna om nationens betydelse sätter också gränser för deras politiska handlande. Att gå bortom dessa är svårt. Dessutom finns det en viss stolthet i deras analys, över att vara just svenskar, att vara del av den svenska arbetarrörelsen och att bo i landet Sverige.

Många politiska aktörer delar den här världsbilden. Det visar den forskning som gjorts med utgångspunkt kring nationens självklara ställning. Den banala nationalismen är inte begränsad till den socialdemokratiska arbetarrörelsen i Sverige. Många av oss delar den verklighetsuppfattningen, och deltar i reproducerandet av "Sverige". (Här ska komma något om forskning som gjorts kring banal nationalism, även om den inte relaterat till politik och politikens globalisering).

Förutom att den vardagliga, banala nationalismen, kan påminna om gamla föreställningsvärldar och vara obehaglig på det sättet, innebär den svårigheter att skapa organisationer för politiskt handlande vilka inte tar nationen som utgångspunkt. En ansevärd del av organisationers oförmåga att förändra sig beror på att man med tiden skapar ett språk och ett förhållningssätt "som bygger på vissa typer av iakttagelser men utesluter andra". (Ahrne & Papakostas 2002:81). Om man bygger sin argumentation och sin samhällsanalys på antagandet att nationalstaternas gränser också är de givna organisatoriska gränserna försvåras en process där man söker gå bortom dessa gränser. Till detta kommer att det kan finnas en stark ovilja att förändra organisationen om den är starkt sammankopplad med medlemmarnas ideologi och identiteter (a.a. s. 81). Man kan fråga sig hur det ska gå till att föreställa sig ett globalt politiskt handlande om det är nationalstaten som utgör den självklara referensramen, samtidigt som man i första hand känner sig som svenskar och inte medlemmar i en arbetarrörelse (jfr Mulinari & Neergaard 2004).

En möjlig väg bort från problemet med att gamla fixa idéer ligger i vägen för en analys som är mer i samklang med samtiden kan vara att delta i diskussioner och samarbeten där de egna synsätten tydliggörs och alternativa förståelser kan växa fram. Under senare år har man inom den socialdemokratiska arbetarrörelsen i Sverige också jobbat en del med att försöka samtala om dessa frågor, framförallt med olika människor och organisationer inom den globala rättviserörelsen. I nästa kapitel ska detta samarbete analyseras noggrannare – det tycks som att det varit ett samarbete med förhinder.